

Lakivaliokunta

HE 130/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta

Lakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksen luonnoksesta koskien laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista.

Lakimuutoksen taustaoletuksena on, että kun uhri ja epäilty ovat keskenään lähisuhteessa, voi olla vaikea selvittää, onko uhri antanut suostumuksensa sovitteluun vapaaehtoisesti.

On tarpeetonta ulottaa kielto sisarusten, sukulaisten, entisten kumppaneiden, seurustelukumppaneiden ja lasten ja heidän huoltajiensa väliseen väkivaltaan, koska kyseistä haastetta ei ole näissä suhteissa. Sovittelun edellytysten selvittäminen erillistapaamisessa antaa hyvän kuvan uhrin vapaaehtoisuudesta, hänen tarpeistaan ja voimavaroistaan eikä riski painostuksesta ole sovitteluammattilaisen näkökulmasta todellinen. Sen sijaan ihmisiltä vietäisiin oikeus laadukkaisiin sovittelupalveluihin. Uhridirektiivin mukaisesti uhrilla, joka päättää haluta osallistua korjaavan oikeuden menettelyihin, on oikeus turvallisiin ja päteviin korjaavan oikeuden palveluihin.

Sovittelutilanteissa on myös helppoa ymmärtää rikoksen uhrin perusteet hänen tarpeelleen saada puhua asiasta ja kohdata toinen osapuoli. Tällaisia perusteita voivat olla esimerkiksi vahingonkorvausten / hyvityksen saaminen suoraan tekijältä, tilanteen rauhoittaminen sekä asioista keskustelemisen tarve psyykkisen avun nopeasti saamiseksi itselle ja puolisolle. Sovittelutyöntekijät ovat useasti ohjanneet syyllisyysahdingossa olevia väkivallantekijöitä mielenterveyspalveluihin, sillä monet ensikertaa väkivaltaa tehneet henkilöt ovat itsekin suuren avun tarpeessa ja jopa itsemurhariskiryhmässä.

Nykyinen lähisuhdeväkivallan sovittelun huolellinen prosessi takaa sen, että rikoksen uhrilla on useita kontakteja sovitteluhenkilöstöön. Viimeistään erillistapaamisessa sovittelijoiden kanssa käy ilmi, jos asianomistajan kanta sovitteluun ei ole hänen etunsa mukainen tai henkilökohtainen tahdonilmaisu vaikuttaa epäaidolta. Sovittelutoimisto tekee kielteisen päätöksen asiassa, mikäli sovittelu ei ole uhrin edun mukainen kuten uhridirektiivi edellyttää.

Sovittelun kieltäminen lähisuhteissa ei tule vähentämään ihmisten tarvetta sopia asioistaan. Sovittelupalvelu ovat Suomessa asiakkaille ilmainen ja hyvin organisoitu lähipalvelu.

Lakimuutoksella pyritään varmistamaan, että kun kyse on lähisuhteessa tapahtuneesta rikoksesta, rikosprosessi ei katkea ainakaan sen vuoksi, että asiassa on saavutettu sovittelulain mukainen sovinto. Lakimuutos lopettaisi siis vain sovittelulain mukaisen huolelliseen prosessiin perustuvan ja THL:n valvoman sovitteluprosessin. Lain astuttua voimaan sovittelusopimukset on edelleen mahdollista tehdä yksityisissä oikeusapupalveluissa tai osapuolten kesken, ilman ulkopuolisia tukihenkilöitä. Näin ollen asiantuntija-avusteiset sovintoratkaisut sovintosopimuksineen olisivat mahdollisia vain hyvätuloisille.

Lastensuojelulain 24 §:n mukaisesti hyvinvointialueen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteluun. (8.7.2022/610)

Esityksen mukaisesti lakisääteinen sovittelu ei mahdollistuisi perheensisäisissä nuorten ja lasten asioissa, vaikka näiden oikeusturva nykyisinkin turvataan sillä, että lastensuojelutyöntekijä, edunvalvoja tai julkinen oikeusavustaja on huolehtimassa kyseisen asianosaisen eduista.

Lasten keskinäisten väkivallan, lasten vanhempiinsa kohdistaman väkivallan tai perheen toisen huoltajan aiheuttama väkivalta lapsiin tai puolisoon kohdistettuna, vaatii nopeaa puuttumista. Rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelu erillistapaamisineen antaa vahvan, nopean ja kaivatun väliintulon, jossa myös osapuolten lähiverkostot voidaan kutsua mukaan tarvittaessa. Tavoitteena on, että lähisuhdeväkivaltarikoksen osapuolet pystyvät käsittelemään tapahtunutta, tilanteen juurisyytä ja avun tarvettaan. Intervention avulla onnistutaan parhaimmillaan katkaisemaan väkivallan kierre ja turvataan väkivallatonta lapsuutta. Tosiasiassa ihmiset kuitenkin elävät samassa taloudessa ja kohtaavat toisiaan päivittäin. Lakiehdotuksen perusteella ratkaisukeskeinen dialogi kolmannen osapuolen avustuksella rajautuisi pois heidän palveluistaan.

Esitysluonnos rajaisi sovittelupalveluiden ulkopuolelle lastensuojelulain mukaisen tukitoimen, silloinkin jos sovittelu olisi kaikkein tarkoituksenmukaisin ja kustannustehokkain vaihtoehto konfliktin käsittelylle. Kun epäilty on alaikäinen, poliisi tekee käytännössä aina lastensuojelulain 25 §:n nojalla lapsesta lastensuojeluilmoituksen mutta esitysluonnos rajaisi pois sovittelupalvelun hyvinvointialueen palveluvalikosta ja samalla lähisuhdeväkivaltarikoksesta epäillyn lapsen oikeuden korjaavan oikeuden palveluihin. On erittäin ristiriitainen teko lainsäädännöllä karsia toimintamuodoista yksi yhteiskunnan rahoittama palvelu ja estää

hyvinvointialueita käyttämästä sovittelupalvelua lähisuhteessa olevien lasten ja nuorten konflikteissa.

Syyttäjille tulisi sallia mahdollisuus tehdä sovittelualoite, esitutkintayhteistyössä poliisin kanssa, myös väkivaltaa sisältävissä rikoksissa, jotka kohdistuvat tekijän läheiseen.

Vuonna 2011 lievä pahoinpitely läheisissä suhteissa säädettiin virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Hallituksen esityksessä todettiin tuolloin seuraavaa: **”On syytä korostaa, että yksinomaan lainsäädäntö, etenkin rikosoikeudellinen, ei ole riittävä keino puuttua lähisuhde- ja työpaikkaväkivaltaan.”**

”Lähisuhdeväkivallan torjunta on sitä tehokkaampaa, mitä paremmin ja varhaisemmin viranomaiset ja uhrin lähipiiri osaavat tunnistaa väkivallan ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin. Väkivallasta toipuminen ja sen loppuminen puolestaan edellyttää usein sekä lähisuhdeväkivallan uhrin että tekijän auttamista esimerkiksi sosiaalityön keinoin. Lähisuhdeväkivallan uhri tarvitsee yhteiskunnan apua ja häntä tulisi auttaa henkistä tukea ja käytännön neuvoja tarjoamalla. Tekijä puolestaan saattaa rangaistuksen ohella tarvita hoitoa, ja hänet tulisi ohjata osallistumaan väkivallan katkaisuun tähtääviin ohjelmiin, jotka voivat koskea sekä lievää ja toistuvaa väkivaltaa kuin myös vakavampaa väkivaltaa. Eri toimijoiden tulisi kehittää yhteistyötä niin, että uhri saisi tarvitsemansa tuen ja tekijä hoidon. Parhaaseen tulokseen päästään, jos kaikkia keinoja käytetään samanaikaisesti.”

Kuten esitysluonnoksen nykytilan arvioinnissa todetaan, sovittelutoimijat, poliisi ja syyttäjä ovat nähneet sovittelun soveltuvan tietyin edellytyksin hyvin myös lähisuhdeväkivaltarikosten käsittelyyn. Sovittelua pidetään menetelmänä, jossa lähisuhdeväkivaltarikoksen osapuolet pystyvät käsittelemään tapahtunutta ja jonka avulla voidaan parhaimmillaan katkaista väkivallan kierre.

Tämä lakiesitys edetessään lainsäädännöksi tulisi romuttamaan toimivan yhteistyörakenteen rikoksen uhrien tukemiseksi ja molempien osapuolten palveluohjaamiseksi rikosprosessin rinnalla. Kuten lakiesityksen vaikutukset rikostorjuntaan kappaleessa todetaan, on mahdollista, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisen myötä väkivalta- ja muista rikoksista epäiltyjen henkilöiden ohjaaminen heille tarkoitettuihin tukipalveluihin heikkenisi, minkä seurauksena he eivät välttämättä nykyisessä määrin saisi tukea väkivallan lopettamiseksi.

Hallitusohjelman mukaisesti sovittelupalvelun yleiset ohjaus- ja valvontatehtävät siirtyisivät oikeusministeriön tehtäväksi tällä hallituskaudella. Sovittelupalvelut tuotettaisiin valtion omana toimintana siten, että sovittelun ammattihenkilöstö olisi valtion virkamiehiä.

Tällä suunnitellulla lakimuutoksella sosiaali- ja terveysministeriö aikoo rajata oikeusministeriön hallinnon alle siirtyvän, poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinviraston toimivaksi arvioiman työvälineen juuri ennen sovittelupalvelun siirtoa oikeusministeriön alaisuuteen.

Oikeusministeriö on myös laatinut laatukriteerit väkivallan ehkäisy- ja katkaisuohjelmille 24.10.2022. Laatukriteerien tavoitteena on auttaa väkivallan tekijöille suunnattujen katkaisuohjelmien tarjoajia suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintaa hyvien käytäntöjen mukaisesti ja turvata laadukkaat ja yhdenvertaiset palvelut kaikille niitä tarvitseville valtakunnallisesti. Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-478-7>

Laatukriteerit on suunnattu sekä viranomaisten että järjestöjen tuottamille palveluille, jotka on kohdistettu rikokseen jo syyllistyneille, sosiaali- ja terveyspalveluista palveluihin ohjatuille tai omasta käyttäytymisestään huolestuneille henkilöille. Sovittelupalvelu noudattaa hyvin näitä laatukriteereitä.

Taloudelliset laskelmat lähisuhdeväkivallan sovittelun kustannuksista

Esitysluonnoksessa arvioidaan, että lähisuhdeväkivaltatapauksen sovitteluun käytetään laskennallisen arvion mukaan noin 1,0 miljoonaa euroa vuodessa. Todellisuudessa valtion varoista maksettavan korvauksen yhteismäärä 7,1 miljoonaa euroa vastaa niitä kustannuksia, jotka aiheutuvat pääosin henkilöstön palkoista, sovittelutoimistojen ylläpitämisestä, palvelujen asianmukaisesta tuottamisesta sekä sovittelutoimintaan osallistuville henkilöille tarkoitetusta koulutuksesta. Vapaaehtoisten sovittelijoiden asiakastyöhön käyttämä aika huomioiden sovittelu on erittäin kustannustehokas palvelu.

Mikäli rahoitusta pienennetään, sovittelutoimintaa joudutaan supistamaan vapaaehtoissovittelijoiden ammatillisesta ohjauksesta ja valvonnasta, supistamalla sovittelutoimistoverkostoa vain kasvukeskuksiin ja sovittelutoimintaan osallistuvan henkilöstön ja vapaaehtoisten koulutuksesta. Tällainen kehitys heikentäisi kuntalaisten mahdollisuutta saada palvelua lähipalveluna joutuisasti sekä heikentäisi sovittelupalvelun laatua pitkällä aikavälillä.